

"İnsanın âyine-i fikrindeki mâlûmâtın dahi iki veçhi var: Bir vecihle ilimdir, bir vecihle mâlûmdur. Eğer zihni o mâlûma zarf saysak, o vakit o mâlûm mevcut, zihnî bir mâlûm olur; vücudu ayrı bir şeydir." izah eder misiniz?

"İnsanın âyine-i fikrindeki mâlûmâtın dahi iki veçhi var: Bir vecihle ilimdir, bir vecihle mâlûmdur. Eğer zihni o mâlûma zarf saysak, o vakit o mâlûm mevcut, zihnî bir mâlûm olur; vücudu ayrı birşeydir. Eğer zihni o şeyin husûlüyle mevsuf saysak, zihne sıfat olur; o şey o vakit ilim olur, bir vücud-u hâricîsi vardır. O mâlûmun vücud ve cevheri dahi olsa, bununki arazî bir vücud-u hâricîsi olur."(1)

Muhyiddin-i Arabi Hazretleri, hakiki vücud olarak **zat**, **sıfat** ve **esmayı** tanıyor. Bunun dışındaki zayıf olan vücudi varlıklara hakiki vücud ünvanıyla bakmıyor ve inkar ediyor. Görünen eşyayı da, yok olarak kabul edemiyor. Bu sebeple, mevcudatın sabit olan mahiyetlerini ve hakikatlarını zatı ilahiye olarak benimsiyor.

"Her şey O'ndandır" diyeceğine, yukarıdaki mantıkla *"Her şey O'dur."* diyor. Dolayısıyla İslam muhakkikleriyle bu noktada ters düşüyor, hakikatler bir derece inciniyor.

Üstadımız bu ince hatayı izale etmek için iki misal veriyor. İkinci misalde, zihni örnek olarak nazara alıyor. **Şöyle ki:**

Zihindeki malumatların iki ciheti vardır. Bir ciheti malumdur. Diğer ciheti ise ilimdir. Eğer manen zihin, bilinen şeyleri ihata ediyor ve bilgi bazında ihdas ediyor ise; bu noktada zihin zarf olup, içindekiler mazruf veya malum oluyor.

Veya bu bilgilere ve malumata zihin bağlı ve onunla münasebetten sonra o şey zihinde husule geliyor ise; bu defa malum, zihne sıfat olur. Bu malum, zihni bir ilim olur.

Yani **birincisinde**, teşekkülün ve malumun sabit olan varlığının haricindeki şeyleri zihin oluşturuyor. Bu şekilde zihin, zarf oluyor ve bilinenler ise mazruf veya malum oluyor.

Diğerinde ise, malumun cevheri ve mahiyeti zihni harekete geçirip, zihinde olduğu gibi teşekkül ediyor. Burada zihin fazla tasarruf yapamıyor, sadece malumu biliyor. Bu cihetle de malum, zihnin ilmi sıfatı oluyor.

Misalin her ikisinde de zihinde teşekkül eden veya zihinde tasarrufla farklılaştıran malumun hakiki vücudu ayrıdır, zihindeki teşekkülleri ayrıdır.

Bizler bu malumun hakiki mahiyetine ve vücuduna, cevher ve sabit hakikat diyoruz. Ve bunların zihindeki tasarruflu veya tasarruhsuz teşekkülüne ise; arazi, hadis ve zayıf vücutlar diyoruz.

İnsanın zihin ve fikir ayinesinde, gerek kendi tasarrufuyla teşekkül ettirdiği şeyler ve vücutlar ve gerekse de, direk tasarruhsuz zihinde teşekkül eden şeyler ve vücutlar; hariçteki şeylerden ve vücutlardan çok farklı ve değişiktir.

Hariçteki vücutlar sabittir ve cevherdir. Bunların zihin ve fikirdeki vücutları ise değişken ve zayıftır.

Ancak fikir ve zihindeki vücutlar değişken ve zayıf dahi olsa; onların bütün özellikleri, hariçteki sabit ve cevher olan vücutlarla ilgilidir.

Mesela, bir insan hayalinde bir ev tahayyül etse, bir de tahayyül ve tasavvur ettiği evi görür ise, ilki zihnin malumatı olur, gidip gördüğü ise zihnin ilmi olur.

Her ikisi de zihinde zayıf vücutlar olarak teşekkül eder. Fakat bu zihni vücutların hakiki evle, hiçbir alakası yoktur. Yani zihindeki evlerde kalınmaz ve yaşanmaz.

Ancak hariçteki evlerin vücudu olmazsa; zihindekiler de teşekkül etmez.

İşte zihinde teşekkül eden evler, hariçteki hakiki vücudu olan evlerdendir, fakat o evler değildir. Yani onların bir çeşit tezahür ve tecellileridir.

İşte Muhyiddin-i Arabi Hazretleri hakiki ev ve hakiki vücut olarak, hariçtekileri kabul ediyor, onların zihin ve fikirdeki teşekküllerine hayal diyor, yok kabul ediyor.

Aynen öyle de Allah'ın vacip olan vücuduna nisbeten, mahlukatın varlığı ve vücudu çok zayıftır ve hayeldeki evler gibidir.

Ehl-i sünnet ise; mahlukatın vücudunu hayeldeki vücutlar gibi, Allah'ın vacip olan vücuduna nisbeten çok zayıf da görseler, neticede vücut ve varlık olarak kabul ediyorlar. Vahdet-ül vücutçular gibi bu varlıkları hayali kabul etmiyorlar ve yoktur demiyorlar. Zayıf da olsa mevcut kabul edip, "vardır" diyorlar.

Çünkü; Allah'ın isimlerinin vücudu hakiki olup, tezahür ve tecellilerinin hayali olması yanlıştır. Halık isminin tecelliyatı mahlukat olduğu gibi; sani isminin tezahüratı da sanatlardır. Bunları hayali veya yok farzedemeyiz.

İşte; **Dokuzuncu Lem'a**da Üstadımız, güneş ve zihin misaliyle; Allah'ın vücudu ile mahlukatın vücudunu mukayese ederek; ehl-i sünnet ile vahdet-ül vücutçuların arasındaki farkı ortaya koyarak, Muhyiddin-i Arabi Hazretlerinin bu meseledeki görüşlerini tadil ediyor.

(1) bk. [Lem'alar, Dokuzuncu Lem'a](#).